

10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਜੈਵ-ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਇੱਕ ਟਿਕਾਊ ਢਾਂਚਾ

ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਗਾਇਕਵਾੜ, ਸਚਿਨ ਕਰਾਡਕਰ, ਪ੍ਰਵੀਨ ਏਕੰਡੇ ਅਤੇ ਸੰਦੀਪ ਵਾਘਮਾਰੇ

ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵੱਲ ਬਦਲਾਅ ਆਸ਼ਾਜਨਕ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹਨ। ਸਾਉਣੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਨੇ ਰਾਈਜ਼ੋਮ ਸੜਨ ਵਰਗੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਸਾਇਣਿਕ ਫੰਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਾਗਤ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। 10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਹੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਵਾਟਰਸ਼ੈਡ ਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਟ੍ਰਸਟ (ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ) ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਜਾਲਨਾ, ਸੋਲਾਪੁਰ ਅਤੇ ਧਾਰਾਸ਼ਿਵ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਸ ਿ ਥ ਰ ਤ ਾ ਅ ਤੇ ਜਲਵਾਯੂਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਵੀਆਂ ਪੱਦਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਇ ਸੰਚਾਲਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ, ਖੇਤੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੱਖੀ ਖੇਤੀ ਪੱਦਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ

ਲਾਭਕਾਰੀ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ, ਖਣਿਜਾਂ ਤੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ 10 ਮਿਸ਼ਰਣਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ

10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਜੋ ਜੈਵ ਸੰਸਾਧਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਢਾਂਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਭਕਾਰੀ ਸੂਖਮਜੀਵਾਂ, ਖਣਿਜਾਂ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਯੁਕਤ 10 ਵਿਭਿੰਨ ਮਿਸ਼ਰਣਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੀਟਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਕੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਬਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੀਨ, ਲਿਪਿਡ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਮੈਟਾਬੋਲਾਈਟਸ ਦੇ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਮਿਸ਼ਰਣ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਈਐਮ-2, ਡੀਐਫ-1, ਹਿਊਕਿਮ ਐਸਿਡ, ਫੁਲਵਿਕ ਐਸਿਡ, ਵੇਸਟ ਡੀਕੰਪੋਜ਼ਰ ਅਤੇ ਸਤਨਾਜਾ ਸੱਲਰੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਿਮ ਪੰਜ ਮਿਸ਼ਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਈਐਮ ਦਸ਼ਪਰਨੀ ਅਰਕ, ਈਐਮ ਅਮਿਲ ਅਰਕ, ਈਐਮ ਵੇਮਿਲ ਅਰਕ, ਈਐਮ ਦੇਸੀ ਕੇਲਪ ਅਤੇ

ਈਐਮਫਲ ਅਰਕ ਨੂੰ ਕੀਟਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਪਰ ਛਿੜਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ

ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ, ਖੇਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਪੱਦਤੀ ਹੈ ਜੋ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ, ਜੈਵਿਕ ਕੀਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਰਾਸਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ-ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਵਾਲਮਾਰਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਫੰਡ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੇ 11 ਕਿਸਾਨ ਉਤਪਾਦਕ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿੱਚ 10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ 16 ਯੂਨਿਟਾਂ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇਕਾਈਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਇਨਪੁਟ ਜਿਵੇਂ ਜੈਵ

ਰਵਿੰਦਰ ਜਿਹੇ ਕਿਸਾਨ, ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ ਦੀ ਵਿਵਹਾਰਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਸੰਦੇਹ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਸਦੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। 10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਮਿਸ਼ਰਣ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਰਕ ਜਿਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਉਣੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਤਨ ਜਿਹੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿਸਾਨ ਰਸਾਇਣਿਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਰਵਿੰਦਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਉੱਪਰ 60-65000 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਲ 10 ਡਰੱਮ ਇਕਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸਦੀ ਕੁੱਲ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਾਗਤ ਘਟ ਕੇ 30,000 ਰੁਪਏ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਖਾਦ ਲਈ 10,000 ਹੋਰ ਖਰਚਾ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਲਗਭਗ 20,000 ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋਈ ਜੋ ਕਿ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਫਾਇਦਿਆਂ ਲੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਤੇਜਕ, ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ, ਜੈਵਿਕ ਸੂਤਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ 10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਖੇਤੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਲਾਗਤ 'ਤੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਲਾਗਤ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਪ੍ਰਤਿ ਵਧੇਰੇ ਲਚੀਲੇਪਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਮਹਿਲਾ ਸਵੈ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਆਜੀਵਿਕਾ ਮਾਡਲ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ।

ਮਹਿਲਾ ਸਵੈ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਇਸ 10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਸ਼ਰਣਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅੰਜ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਹਨਾਂ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰ

ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨ ਉਤਪਾਦਕ ਕੰਪਨੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ 10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 2 ਲੱਖ ਦਾ ਖਰਚਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ 16 ਯੂਨਿਟਾਂ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ 16 ਲੱਖ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਇਸ ਪਹਿਲ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ

10 ਡਰੱਮ ਯੂਨਿਟ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਖੇਤੀ ਢਾਂਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਇਕ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੱਖੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਖੇਤੀ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਗਾਇਕਵਾੜ
ਸੀਨੀਅਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ, ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ
Email:prithviraj.gaikwad@wotr.org.in
ਸਚਿਨ ਕਰਾਡਕਰ
ਖੇਤੀ ਵਿਸਤਾਰ ਅਫਸਰ, ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ
ਈਮੇਲ sachin.karadkar@wotr.org.in
ਪਰਵੀਨ ਏਕੁੰਡੇ
ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ, ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ
ਈਮੇਲ : pravin.ekunde@wotr.org.in
ਸੰਦੀਪ ਵਾਘਮਾਰੇ
ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਫੀਲਡ ਅਫਸਰ, ਡਬਲਿਊਓਟੀਆਰ
E-mail: sandip.waghmare@wotr.org.in
Source :Technologies and Sustainable Agriculture
LEISA INDIA, Vol. 26 No.4, Dec. 2024 P. 22-23